

Duik
in taal!

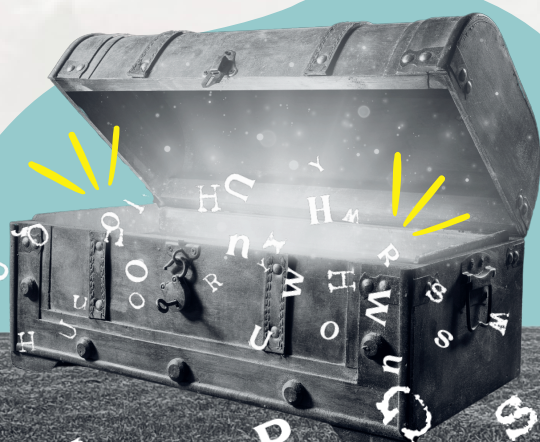
[vlaams
ta·len·plat·form]
laat talen spreken

TAALTREKKERS

Een aanknopingspunt
voor effectieve taaldidactiek

Moderne Vreemde Talen

woordenschat

© 2024 | Vlaams Talenplatform

contact@vlaamstalenplatform.be

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van het departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse overheid.

Projectcoördinatie: dr. Charlotte Maekelberghe

Eindredactie en vormgeving: Rieneke Lammens, Graviteit (www.graviteit.be)

Werkten mee aan deze publicatie:

Dit referentiekader is gebaseerd op recent vakdidactisch onderzoek, waarbij met name het handboek *Woordenschat aanleren in een vreemde taal. Hoe doe je dat?* (2017) van Elke Peters een belangrijke inspiratiebron vormde. We danken Elke Peters (KU Leuven), Maribel Montero Perez (UGent) en Liesbeth Martens (UCLL) voor hun waardevolle feedback op het kader.

Met dank aan:

Het leerkrachtenteam, om hun kennis en ervaring uit de praktijk te delen:

Ine Corteville
Tinneke De Bock
Tine De Koninck
Miek Dhaene
Kirsten Kielemoes
Charlien Lampo
Timothy Pareit

De leden van de stuurgroep, voor hun betrokkenheid en waardevolle advies:

An De Moor (dep. O&V)
Tine Florival (GO!)
Els Govaerts (KlasCement)
Kathleen Leemans (GO!)
Griet Mathieu (POV)
Christel Op de Beeck (dep. O&V)
Arnoud Pieterse (KlasCement)
Sibylle Van Crombruggen (GO!)
Loes Verheyen (Kath. Ondw. Vlaanderen)

Gelieve deze publicatie te citeren als:

Vlaams Talenplatform. 2024. *Didactisch referentiekader woordenschat moderne vreemde talen*. Brussel: Vlaams Talenplatform.

Woordenschat

1. Selecteer relevante woordenschat

Hanteer **frequentie** als een criterium voor de selectie van woordenschat. Besteed daarbij ook aandacht aan **woordcombinaties** en vaste uitdrukkingen, zoals 'faire attention à' of 'meiner Meinung nach'.

2. Maak ruimte voor expliciete woordenschatinstructie

Voorzie tijd voor **expliciete woordenschatinstructie** waarin nieuwe woorden op een toegankelijke manier worden geïntroduceerd, met ruimte voor **betekenisonderhandeling** en **productie**. Geef een **logische opbouw** aan woordenschatactiviteiten:

- Maak een onderscheid tussen activiteiten waarin je woordenschat **introduceert** en activiteiten die gericht zijn op woordenschatkennis **herhalen en verankeren**.
- Bouw activiteiten volgens **moeilijkheidsgraad** op, gaande van oefeningen waarin leerlingen enkel de betekenis van woorden moeten ophalen, tot oefeningen waarin ze nieuwe woorden doelgericht inzetten in hun communicatie.

3. Herhaal woordenschat

Veranker woordenschat door voldoende **herhalingsmomenten** in te plannen waarin je terugkomt op eerder geïntroduceerde woordenschat. Laat woorden terugkeren in **gevarieerde contexten**, en voorzie momenten waarop de leerlingen **actief** met de doelwoordenschat aan de slag gaan in een betekenisvolle context.

4. Betekenisvolle input en output

Stimuleer woordenschatuitbreiding via **contextrijke lees- en luisteractiviteiten** en **doelgerichte spreek- en schrijfactiviteiten** waarin leerlingen nieuwe woordenschat gericht moeten inzetten. In dit deel geven we:

- tips bij leesactiviteiten;
- tips bij luisteractiviteiten;
- tips bij spreekactiviteiten;
- tips bij schrijfactiviteiten;
- tips bij geïntegreerde taaltaken.

1. Selecteer relevante woordenschat

Welke woorden? (Peters 2017; Webb & Nation 2017; Zwier & Boers 2022)

- Om leerlingen een sterke basis mee te geven, pleiten onderzoekers ervoor om in woordenschatonderwijs voornamelijk te focussen op de **meest frequente woorden**. Ze maken een onderscheid tussen hoogfrequente woorden (de 3000 frequentste woorden), midfrequente woorden (3000 tot 9000 frequentste woorden) en laagfrequente woorden (>9000 frequentste woorden).
- Hoewel woordenschat vaak op een thematische manier aangeboden wordt, bevatten **thematische woordenlijsten** geregeld ook laagfrequente woorden die misschien minder relevant zijn voor leerlingen. Op basis van thema én frequentie kan je dus tot een goede woordenschatselectie komen. Online vind je verschillende tools waarmee je kan nagaan of een woordenlijst vooral rond hoogfrequente woorden is opgebouwd.
- Het kan zinvol zijn om bij de start van het schooljaar de **woordenschatkennis** en de kennis van woordleerstrategieën te testen. Online vind je verschillende (gevalideerde) woordenschattoetsen die een inschatting geven van iemands woordenschatkennis.

Hoeveel nieuwe woorden en uitdrukkingen kan ik aanbieden per les?

- Het **aantal nieuwe woorden** dat je in één les aan bod kan laten komen hangt af van onder andere de moeilijkheidsgraad van de woorden en de mate waarin leerlingen de woorden moeten 'kennen'. Sommige woorden moeten leerlingen enkel receptief kennen, bijvoorbeeld om een tekst te kunnen begrijpen, terwijl ze andere woorden actief moeten beheersen om te gebruiken in spreek- en schrijfactiviteiten (productieve kennis). Afhankelijk van de moeilijkheidsgraad van de woorden en het taalniveau van jouw leerlingen kunnen per les zo'n 10 tot 15 nieuwe woorden aan bod komen die actief gekend moeten zijn. Die woorden of woordcombinaties kan je aanvullen met woorden die leerlingen passief moeten herkennen en begrijpen.
- Inzetten op **frequente woordcombinaties**, zoals '*ich möchte gerne*', '*poser une question*' of '*tried and tested*', is ook een effectieve manier om meer nieuwe woorden gelijktijd aan bod te laten komen. Bovendien zorgt kennis van dergelijke uitdrukkingen en vaste combinaties ervoor dat het taalgebruik van leerlingen authentiekter klinkt.

Hoe vaak?

- Onderzoek toont aan dat nieuwe woorden minstens zeven keer moeten terugkeren voordat ze verankerd kunnen worden in het langetermijngeheugen (Hulstijn 2012). Een belangrijk aspect van woordenschatverwerving is dan ook **herhaling**.
- Onderzoek toont aan dat er meer leerwinst is als dezelfde woorden op **verschillende momenten** aan bod komen, dan wanneer er telkens nieuwe sets van woorden in een korte

tijdspanne 'geblokt' worden. Denk dus niet alleen na over welke woorden je wil selecteren, maar ook over hoe je die woorden op regelmatige tijdstippen kan laten terugkomen.

- Laat steeds groter wordende **intervallen** tussen oefenmomenten. Die werkwijze wordt ook "**spaced repetition**" genoemd. Een eerste herhalingsmoment kan bijvoorbeeld enkele dagen na de eerste introductie vallen en kan na enkele weken gevolgd worden door een tweede herhalingsmoment.

Woordenschatselectie: nuttige links

- De uitgeverij Routledge publiceert **frequentiegebaseerde woordenschatlijsten** voor onder andere Engels, Frans, Duits en Spaans.
- Het boek **Frans in 2500 woorden** van Serge Verlinde, Karen Janssens en Stéphane Ostyn bundelt de 2500 frequentste woorden uit het Frans, samen met meer dan 6000 woordcombinaties en 500 korte zinssneden.
- Op deze websites vind je woordenschattoetsen om de woordenschatomvang van je leerlingen in kaart te brengen:

Frans:

- <https://www.lexutor.ca/tests/ttv/>
- <https://itt-leipzig.de/about-the-vocabulary-tests-2/?lang=en>

Engels:

- <https://www.lexutor.ca/tests/>
- <https://itt-leipzig.de/about-the-vocabulary-tests-2/?lang=en>

Duits:

- <https://itt-leipzig.de/about-the-vocabulary-tests-2/?lang=en>
- Wil je checken of een leestekst toegankelijk is voor leerlingen? Of wil je nagaan of een woordenlijst opgebouwd is rond relevante hoogfrequente woordenschat? Maak dan gebruik van deze online tools of software:
 - <https://www.multilingprofiler.net> (Frans, Duits, Spaans)
 - <https://www.lexutor.ca/vp/eng/> (Engels)
 - <https://www.laurenceanthony.net/software/antwordprofiler/> (Engels)

2. Maak ruimte voor expliciete woordenschatinstructie

Hoe verwerven leerlingen woordenschat?

- Bij **intentionele** woordenschatverwerving leer je doelgericht nieuwe woorden, bijvoorbeeld door woordenlijstjes te studeren en woordenschatoefeningen te maken. Doelgerichte woordenschatinstructie zorgt ervoor dat leerlingen op een **snelle en efficiënte** manier een basiswoordenschat opbouwen. Zeker voor talen waarmee leerlingen buiten de les niet vaak in contact komen, zoals Frans en Duits, is doelgerichte woordenschatinstructie een belangrijke pijler om tot **leerwinst** te komen.
- Leerlingen kunnen ook op een **incidentele** manier nieuwe woorden oppikken en bestaande woordenschatkennis verder consolideren door in aanraking te komen met een betekenisvol taalaanbod. Een vereiste hiervoor is dat leerlingen zowel in als buiten de les vaak blootgesteld worden aan de vreemde taal door te lezen, te luisteren of video's te bekijken. Incidenteel woordleren is een **traag proces**, maar zorgt er wel voor dat leerlingen in contact komen met verschillende **authentieke gebruikcontexten** van een woord.

Met welke elementen moet ik rekening houden bij het opstellen van woordenschatoefeningen?

- Zet doelgerichte woordenschatactiviteiten vooral in om **hoogfrequente woordenschat** en veel voorkomende **woordcombinaties** te introduceren en verankeren. Bij laagfrequente woorden kan het nuttig zijn om in te zetten op woordenschatstrategieën, zodat leerlingen de betekenis van die woorden zelfstandig kunnen achterhalen (zie het kader hieronder).
- Paul Nation (2013) onderscheidt **9 aspecten van woordenschatkennis**, die we kunnen onderverdelen in drie grote categorieën:
 - kennis van de vorm: gesproken vorm, geschreven vorm, woordbestanddelen;
 - kennis van de betekenis: betekenis van de vorm, referent waarnaar het verwijst, connotaties;
 - kennis van het gebruik: grammaticale functie, collocaties (woordcombinaties) en contexten waarin het woord (niet) gebruikt kan worden.
- Bouw oefeningen op volgens hun **moeilijkheidsgraad en de verschillende aspecten van woordenschatkennis**:
 - Start bij nieuwe woordenschat met oefeningen waarin leerlingen de **betekenis** van een woord moeten achterhalen, zoals een woord verbinden met een correcte definitie of afbeelding of een invuloefeningen waarbij leerlingen de woorden uit een lijst moeten kiezen.
 - Ga daarna over op oefeningen waarin leerlingen ook de **vorm** van het woord moeten

kunnen produceren, zoals kruiswoordraadsels, invuloefeningen of traditionele vertaal oefeningen.

- Combineer gerichte woordenschatoefeningen met lees-, luister-, spreek- en schrijfactiviteiten waarin leerlingen hun kennis over het **gebruik** van woorden kunnen verdiepen en toepassen.
- Zorg ervoor dat de doelwoordenschat vaak genoeg **herhaald** wordt in gevarieerde contexten. Laat woordenschatactiviteiten geregeld ook per twee of in kleine groepjes uitvoeren. Onderzoek geeft namelijk aan dat actief **overleggen** over de betekenis van (nieuwe) woorden tot grotere leerwinsten leidt.

Woordleerstrategieën en compenserende strategieën

Om woordenschat te verwerven, is het belangrijk om woordleerstrategieën te ontwikkelen. Dat houdt onder andere in dat leerlingen leren om:

- betekenis af te leiden uit de context waarin het woord gebruikt wordt (via woorden die ze wel kennen, of afbeeldingen in de tekst);
- betekenis af te leiden op basis van de opbouw van een woord (omdat ze bijvoorbeeld weten dat het Engelse prefix *un-* een tegenstelling uitdrukt);
- betekenis af te leiden op basis van gelijkenissen met een equivalent woord in hun moedertaal of een andere taal die ze kennen;
- een (vertaal)woordenboek of andere vertaaltools te gebruiken.

Naast woordleerstrategieën is het ook belangrijk om leerlingen vertrouwd te maken met **compenserende strategieën** die ze kunnen inzetten bij spreekactiviteiten, zoals:

- een woord omschrijven;
- een tegenstelling of een overkoepelend begrip geven;
- uitdrukkingen zoals *'what's the word I'm looking for...'* gebruiken, zodat ze zichzelf tijd kunnen geven om het juiste woord op te graven uit hun geheugen.

Praktijkvoorbeeld: compenserende strategieën met *Time's up*

Via een spel zoals *Time's up* kan je die compenserende strategieën inoefenen. De leerkracht selecteert afbeeldingen van een gevarieerde set van concrete woorden. De leerlingen vormen teams. In de eerste ronde bekijkt een leerling uit het team een afbeelding en probeert die zo goed mogelijk te omschrijven zonder het woord te noemen. De andere leerlingen uit het team raden het woord. Ze krijgen hiervoor één minuut tijd, per geraden kaartje krijgen ze één punt. In de volgende rondes werken leerlingen met dezelfde woordenset. In ronde 2 beelden ze het woord uit, in ronde 3 mogen leerlingen maar 1 woord kiezen om de afbeelding te omschrijven. Als leerlingen het woord niet kunnen raden, gaan ze over naar het volgende kaartje.

Hoe introduceer ik nieuwe woordenschat? (Van den Branden & Vanbuel 2023: 145–146; Quigley 2018: 139)

- Bied voldoende context aan wanneer je nieuwe woorden introduceert. Doe een beroep op afbeeldingen en voorwerpen voor woorden die verwijzen naar **concrete objecten of handelingen**. Leerlingen zijn hier vooral bij gebaat in het begin van het taalverwervingsproces.
- Leg een link met woorden die leerlingen al kennen, zodat ze hun **woordenschatnetwerk** verder activeren en uitbreiden.
- Laat leerlingen meteen in **interactie** gaan met het woord door hen te vragen om zinnen te vormen, of door de woorden meteen te gebruiken in een debat of discussie.
- Nieuwe woordenschat kan ook op een meer incidentele manier worden geïntroduceerd via **lees- en luisteractiviteiten** (zie punt 4 '**Betekenisvolle input en output**').
- Door woordenschat eerst op een doelgerichte manier te introduceren (via flashcards of een klassikale discussie waarin je nieuwe woordenschat toelicht) en meteen erna een lees- of luistertekst te geven waarin die woordenschat terugkomt, zorg je ervoor dat de nieuwe woordenschat vaker **herhaald** wordt, wat een positief effect heeft op woordenschatverwerving.

Praktijkvoorbeeld: nieuwe woorden die blijven hangen

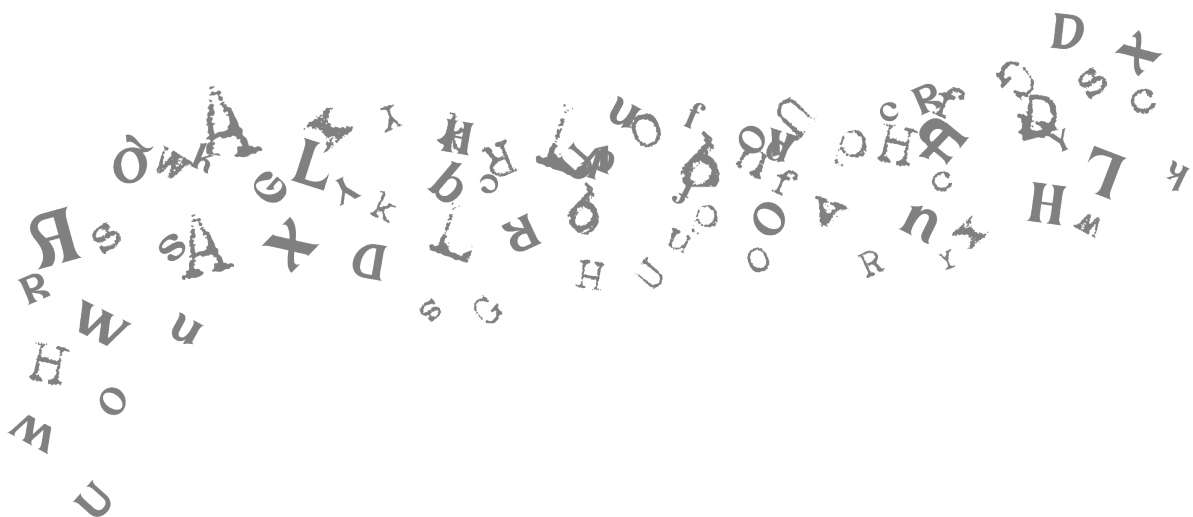
(Zwier & Boers 2022)

Wil je ervoor zorgen dat nieuwe woorden beter blijven hangen, dan kan je nieuwe woordenschat ook op deze manieren introduceren:

- Vraag leerlingen hoe ze een bepaald woord of een woordcombinatie zouden uitdrukken in hun **moedertaal/thuistaal**. Die oefening kan er niet alleen voor zorgen dat leerlingen gelijkenissen ontdekken tussen hun moedertaal en de vreemde taal, maar kan leerlingen ook erop wijzen dat sommige woorden en uitdrukkingen niet letterlijk kunnen vertaald worden.
- Maak de vergelijking met **woorden die leerlingen al kennen**. Vraag leerlingen bijvoorbeeld hoe de betekenis van 'tall' zich verhoudt tot 'big' of waarom je soms 'excellent' in plaats van 'awesome' zou gebruiken. Op die manier worden leerlingen zich bewust van betekenisnuances en registersverschillen.
- Ga kort in op de **ontstaansgeschiedenis** van een uitdrukking of woord. Een typisch voorbeeld is het bestaan van de Engelse woordparen 'porc-pig' en 'cow-beef', wat je kan linken aan de geschiedenis van de Britse eilanden. Die techniek kan je ook toepassen als het over uitspraak gaat. Vertel leerlingen bijvoorbeeld dat de *p* in 'psychology' vroeger wél uitgesproken werd, maar gaandeweg verloren gegaan is omdat het woord zo makkelijker uit te spreken was.

Wat vermijd je beter wanneer je nieuwe woordenschat introduceert? (Peters 2017; Webb & Nation 2017; Zwier & Boers 2022)

- Zorg ervoor dat leerlingen meteen kennismaken met een correcte link tussen de vorm en de betekenis van een woord. **Laat leerlingen daarom nog niet meteen oefeningen maken waarin ze uit verschillende opties een juiste keuze moeten maken, of oefeningen waarin ze delen van een woordcombinatie met elkaar moeten verbinden.** Onderzoek toont immers aan dat leerlingen op die manier foute combinaties onthouden, zelfs als ze achteraf het juiste antwoord te zien krijgen.
- **Vermijd om semantisch gerelateerde woorden gelijktijdig te introduceren.** Dat geldt vooral voor woorden uit dezelfde woordklasse– bijvoorbeeld naamwoorden die synoniemen zijn, zoals *'job/profession/career'*, of adjectieven die antoniemenparen zijn, zoals *'greedy/generous'*. Dergelijke woorden gelijktijdig aanleren vertraagt het leerproces en creëert verwarring tussen woordvormen, zo blijkt uit onderzoek (Tinkham 1997; Mondria 2006).
- Wil je leerlingen in eenzelfde les laten kennismaken met een lexicale set, zoals de vier seizoenen of verschillende soorten fruit? Pas dan de volgende **methodes** toe om het leerproces minder uitdagend te maken:
 - Voorzie via een aantal voorbeeldzinnen of afbeeldingen voldoende context bij de woorden zodat leerlingen de vormen meteen uit elkaar kunnen houden.
 - Focus op hoogfrequente woorden uit een lexicale set, zoals *'Apfel, Birne en Orange'*, en introduceer ze samen met andere nieuwe woorden die qua vorm en betekenis meer verschillen, zoals *'Karotte, Brot en Milch'*.
 - Vermijd vooral om woorden die qua vorm en betekenis sterk op elkaar lijken gelijktijdig te introduceren, zoals *'Brombeere, Himbeere en Erdbeere'*.
- Woorden die **thematisch gelinkt** zijn, maar niet noodzakelijk synoniemen zijn, kunnen daar-entegen wel perfect in dezelfde oefeningenset opgenomen worden. Voorbeelden hiervan zijn sets zoals *'beach/sea/sun'* of *'lundi/demain/semaine'*.

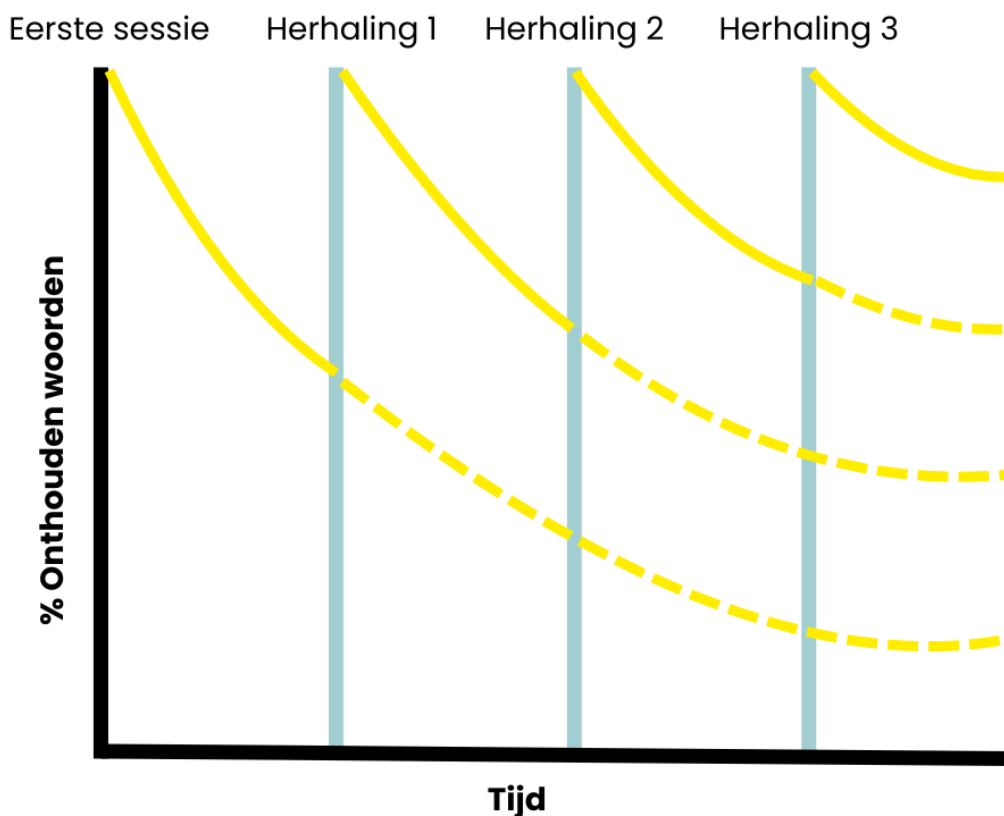

3. Herhaal woordenschat

Waarom herhalen?

- Herhaling is een belangrijke voorwaarde om woorden te **verankeren in het langetermijn-geheugen**. Herhaling houdt in dat leerlingen meerdere keren moeten worden blootgesteld aan een (nieuw) woord en dat ze op meerdere momenten actief aan de slag gaan met die woorden.
- Onderzoek toont aan dat leerlingen woordenschat – en leerstof in het algemeen – beter onthouden als er **meerdere korte oefenmomenten** plaatsvinden door de tijd heen.
- Het belang van herhaling wordt mooi geïllustreerd in de **vergeetcurve** van onderzoeker Hermann Ebbinghaus (zie Figuur 1): nieuwe informatie wordt vaak al na enkele dagen vergeten, tenzij we herhaaldelijk blootgesteld worden aan die informatie. Door herhalingsmomenten in te plannen, kunnen we het vergeetproces vertragen.

Figuur 1: De vergeetcurve van Ebbinghaus

Hoe vaak herhalen?

- Onderzoek suggereert dat leerlingen **minstens 4 tot 10 keer** in contact moeten komen met een woord om dat woord in hun geheugen te kunnen verankeren (Hulstijn 2002; Quigley 2018: 54). Het is dan ook belangrijk dat woorden die leerlingen moeten kennen op **meerdere momenten** terugkeren.
- Meer herhalingsmomenten vragen **niet noodzakelijk meer lestijd**. Gebruik de oefentijd die je normaal zou voorzien voor de eerste oefensessie en spreid die over meerdere momenten (Surma et al. 2019: 141). In plaats van één uur rond nieuwe woordenschat te werken, kan je dus bijvoorbeeld op drie verschillende momenten 20 minuten tijd besteden aan een set van woorden. Zo kan je één woordenschatles vervangen door meerdere **'woordenschat-momenten'** verspreid over verschillende lessen. Koppel die woordenschat aan het thema van je lessenreeks.
- Laat steeds groter wordende **intervallen** tussen oefenmomenten. Die werkwijze wordt ook **"spaced repetition"** genoemd. Een eerste herhalingsmoment kan bijvoorbeeld enkele dagen na de eerste introductie vallen en kan na enkele weken gevolgd worden door een tweede herhalingsmoment.

Hoe herhalen?

- Om op een gerichte manier woordenschat te herhalen, is het belangrijk om niet enkel na te denken over de woordenschat die je aanbiedt binnen een hoofdstuk, maar ook over een woordenschatlijn door het jaar heen en over de jaren heen.
- Je kan starten met oefeningen waarin leerlingen de **betekenis** van een woord moeten achterhalen. Dat kunnen bijvoorbeeld oefeningen zijn waarin leerlingen een woord moeten verbinden met een correcte definitie of afbeelding, of invuloefeningen waarbij leerlingen woorden uit een lijst moeten kiezen.
- Daarna kan je overgaan naar oefeningen waarin leerlingen ook de **vorm** van het woord moeten kunnen produceren. Denk bijvoorbeeld aan kruiswoordraadsels of matchingoefeningen, waarbij leerlingen werkwoorden met hun vaste voorzetsels moeten verbinden. Om te vermijden dat leerlingen de geschreven vorm van een woord verkeerd aanleren, kan je hen aanvankelijk nog een woordenlijst ter ondersteuning aanbieden (op een apart werkbladje of op het bord), zodat ze even kunnen spieken als ze vast zitten bij een oefening.
- Ontwerp **cumulatieve (formatieve) toetsen**, waarbij je niet alleen nieuwe woordenschat toetst, maar ook woordenschat die je enkele weken ervoor behandeld hebt, gecombineerd met woordenschat van bijvoorbeeld het vorige trimester.
- Werken met **flashcards** is een effectieve manier om woordenschat te introduceren én te verankeren. Houd hierbij wel rekening met de volgende aandachtspunten:
 - Leerwinsten zijn het grootst als woorden en woordcombinaties door de tijd heen herhaald worden. Aan de hand van flashcards kunnen leerlingen op hun eigen tempo en op regelmatige tijdstippen woordenschat inoefenen.
 - Leerlingen leren ook bij door flashcards te maken. Om tijd te besparen kunnen flashcards evenwel door de leerkracht opgesteld worden.
 - Woordenschatkennis houdt ook in dat leerlingen woorden correct kunnen uitspreken. Overloop woordenschat dus ook mondeling: splits de uitspraak van moeilijke woorden eventueel op in losse klanken en laat leerlingen de woorden van de flashcards eerst beluisteren en daarna hardop zeggen.

Praktijkvoorbeeld: snelle herhalingsoefeningen

- Leerlingen starten de les met een korte begintaak waarmee ze de woordenschat rond het thema reizen en vervoer herhalen. Ze benoemen verschillende vervoermiddelen en reisbestemmingen waarvan ze de woorden nog kennen. Via de werkvorm 'brein – boek – buur – baas' vullen leerlingen de woorden aan die ze hebben opengelaten: ze denken eerst zelf na over het woord, kijken daarna naar hun werkblaadjes van de vorige les, vragen hulp aan de leerling naast hen en spreken pas daarna (indien nodig) de leerkracht aan.
- Geef leerlingen een werkblad met afbeeldingen die ze moeten benoemen. Het werkblad bevat basiswoordenschat, woordenschat die eerder in het schooljaar aan bod kwam en woordenschat die recent geïntroduceerd werd. Leerlingen scoren 1 punt als ze de basiswoordenschat correct kunnen benoemen, 2 punten voor eerder behandelde woordenschat en 3 punten voor de meest recente woorden.
- Start de les met een korte quiz waarmee je woordenschat herhaalt, of een set van vertaalzinnen waarmee je ook de kennis van woordcombinaties kan testen.
- Op zoek naar meer inspiratie? Raadpleeg dan de tips en sjablonen die je vindt op de website van [Proev](#), een project dat leerkrachten en schoolteams wil informeren over evaluatiepraktijk en evaluatiebeleid. Concrete werkvormen vind je ook in de [toolbox formatieve evaluatie](#) van de Karel de Grote Hogeschool en in deze [blogpost](#) van hogeschool Thomas More.

4. Betekenisvolle input en output

Als je woordenschat wil koppelen aan lees- en luisteractiviteiten, is het belangrijk om – zoals altijd – eerst stil te staan bij de **doelstellingen** van je les. Wil je het lees- en luisterbegrip verhogen door middel van woordenschat of wil je leerlingen ook expliciet nieuwe woorden laten aanleren zodat ze die later productief kunnen gebruiken? Stel je daarbij telkens de vraag of de woordenschat voldoende relevant is om actief beheerst te worden door de leerlingen (bijvoorbeeld omdat het een hoogfrequent woord is of omdat het nodig is om kennis over een bepaald vakdomein of thema uit te drukken), en of er ook na deze les nog andere gelegenheden zullen komen om de nieuwe woordenschat actief te gebruiken (in de context van CLIL-onderwijs kan dat bijvoorbeeld ook in zaakvaklessen).

Als het doel van je les is om leerlingen ook nieuwe woordenschat aan te leren, houd dan bij het opstellen van lesmateriaal rekening met een aantal processen die een rol spelen bij woordenschatverwerving (Peters 2017):

- **De leerling moet het woord of de woordcombinatie opmerken**, bijvoorbeeld doordat het vetgedrukt staat in de tekst.
- **De leerling moet de betekenis van het woord kunnen achterhalen**, bijvoorbeeld doordat de leerkracht het woord vertaalt.
- **De leerling slaat de vorm-betekenislink van het woord op** door iets met het woord te **doen**, bijvoorbeeld door het te gebruiken in een antwoord op een vraag bij de leestekst of via een woordenschatoefening.
- **De leerling verankert de kennis van die vorm-betekenislink** door **herhaaldelijk** met het woord in contact te komen via lees- en luisteractiviteiten, woordenschatoefeningen of door het woord te gebruiken in spreek- en schrijftaken.

4.1. Lezen

Tekstselectie

- Kies leesteksten die aansluiten bij het taalniveau van de leerlingen. Om tot een goed tekstbegrip te komen, bevat de tekst het best niet te veel onbekende woorden. Voor Engels, Frans, Duits en Spaans bestaan er online tools waarmee je het **woordenschatprofiel** van een tekst in kaart kan brengen.
- Maak gebruik van **graded readers** (= boeken die speciaal geschreven of aangepast zijn om aan te sluiten bij een specifiek niveau van taalvaardigheid) als je leerlingen boeken wil laten lezen die aansluiten bij hun niveau.
- Laat leerlingen **meerdere korte teksten** over hetzelfde onderwerp lezen, zodat ze vaker in aanraking komen met de relevante woordenschat. Herhaling is cruciaal bij woorden-

schatverwerving en woorden worden sneller opgemerkt en geleerd als ze meerdere keren voorkomen in de tekst.

- Combineer **lees- en luisteractiviteiten**. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld een boek lezen terwijl ze luisteren naar het audioboek. Dat helpt leerlingen niet alleen om woorden te herkennen en segmenteren, maar het zorgt er ook voor dat leerlingen uit grote of heterogene klasgroepen een gelijklopend leestempo volgen.

Activiteiten vóór het lezen

- Tekstbegrip hangt sterk samen met de **voorkennis** die leerlingen hebben over het onderwerp van de tekst. Tijdens activiteiten voor de leesactiviteit kan je werkvormen benutten die de voorkennis van leerlingen activeren (zie '[Herhaal woordenschat](#)' voor enkele concrete werkvormen) en kan je leerlingen ook attenderen op nieuwe en relevante woordenschat. Focus hierbij op (een selectie van) **hoogfrequente** woorden die belangrijk zijn om de tekst goed te begrijpen en waarvan leerlingen de betekenis niet noodzakelijk uit de context kunnen afleiden.

Tijdens het lezen

- Heb je leerlingen voor de leesactiviteit al gewezen op de betekenis van ongekende woorden, dan kan je die betekenis op het bord laten staan tijdens het lezen. Het kan wel zinvol zijn om die definities te wissen wanneer leerlingen de tekst op een later moment opnieuw lezen of als leerlingen vragen over de tekst beantwoorden, zodat ze de betekenis van het woord zelf weer actief moeten **achterhalen**.
- Om nieuwe woorden in de verf te zetten, kan je ook **glossen** (= aantekeningen) aanbrengen in de leestekst.
 - Glossen zijn het meest efficiënt als ze in de kantlijn van de tekst staan, ter hoogte van de plaats waar het woord in de tekst voorkomt.
 - Beginnende leerders zijn het meest gebaat bij glossen met een vertaling.
 - In digitale teksten kan je werken met glossen via hyperlinks. Die zijn nog efficiënter, omdat het leerlingen aanmoedigt om eerst zelf over de betekenis van het woord na te denken voordat ze de link aanklikken.
- Vergeet waar mogelijk ook niet om aandacht te besteden aan **woordcombinaties** en collocaties. Die kan je extra in de kijker plaatsen door ze in het vet of cursief te markeren. Let er echter wel op dat leerlingen niet overweldigd worden door te veel glossen en typografische markeringen.
- Lees je een tekst samen met je leerlingen? **Modelleer** dan als leerkracht hoe ze soms ook de betekenis van onbekende woorden uit de context kunnen afleiden.

Activiteiten na het lezen

- Om te zorgen dat leerlingen de betekenis van nieuwe woorden uit een leestekst beter onthouden, kan je na de leestekst **inhoudelijke vragen** stellen waarvoor een goed begrip van die woorden nodig is. Die vragen kan je ook in het Nederlands stellen, zodat leerlingen geen woordenschat kunnen kopiëren uit de vraagstelling.
- Laat de tekst eventueel opnieuw lezen, deze keer in een **versie zonder glossen**.

4.2. Luisteren

Fragmentselectie

- Bij luisteractiviteiten kan je werken met enkel audio of een combinatie van audio en video. Het voordeel van video is dat woordenschat **visueel** ondersteund wordt. Denk bijvoorbeeld aan natuurdocumentaires of *infotainment* waarin heel wat technische woordenschat aan bod komt. Vooral voor beginnende taalleerders is het nuttig als nieuwe woorden verbonden worden met concrete objecten, activiteiten en situaties.
- Het kan zinvol zijn om leerlingen ook te voorzien van een **geschreven transcriptie** bij een luisteroefening. Onderzoek toont aan dat de combinatie van (herhaald) lezen en luisteren tot grotere leerwinsten kan leiden.
- Tv kijken is voor veel leerlingen een **motiverende activiteit** die ze ook buiten de lesuren zullen doen.
 - Stimuleer leerlingen om hun volgende Netflixserie bijvoorbeeld eens met *captions* (= ondertitels in dezelfde taal als de audio) te bekijken. Dat is zeker nuttig voor vreemde talen waar ze buiten de school minder mee geconfronteerd worden, zoals het Duits of Frans.
 - Omdat series over een langere periode lopen, is er meer spreiding in de incidentele woordenschatverwerving. Dat heeft een positief effect op de verankering van nieuwe woordenschat.

Activiteiten vóór het luisteren

- De luisteractiviteit laten voorafgaan door woordenschatgerichte **voorbereiding**, waarbij je nieuwe woorden en hun betekenis introduceert, zorgt voor een beter luisterbegrip en heeft een positief effect op woordenschatverwerving. Die woordenschatinstructie kan je perfect combineren met een inhoudelijke discussie over het onderwerp van het luisterfragment (zie '[Herhaal woordenschat](#)' voor enkele concrete werkvormen).
- Geef leerlingen voor het luisteren al een **luisterdoel**, zodat ze weten op welke informatie ze zich moeten concentreren. Een opdracht kan bijvoorbeeld zijn dat ze de inhoud van het fragment moeten **samenvatten** voor een medeleerling die een ander fragment te zien kreeg of beluisterde. Op die manier zullen leerlingen meer aandacht hebben voor de relevante kernbegrippen.

Tijdens het luisteren

- Bij videofragmenten zorgt het gebruik van **captions** ervoor dat nieuwe woordenschat beter opgemerkt wordt en dat leerlingen het geschreven woord sneller aan het gesproken woord kunnen koppelen.

Activiteiten na het luisteren

- Net zoals bij leesteksten kan je bij de **begripsvragen** achteraf inspelen op die nieuwe woorden. Zo moeten leerlingen actief nadenken over en werken met de nieuwe woorden.
- Leerlingen **meerdere keren** naar hetzelfde luisterfragment laten luisteren zorgt voor meer herhaling en dus voor grotere leerwinsten. Bij een tweede of derde luisterbeurt kan je de captions achterwege laten om de verwerking van de nieuwe woordenschat te stimuleren. Een tweede of derde luisterbeurt kan ook gepaard gaan met nieuwe opdrachten waarbij leerlingen bijvoorbeeld globaler of selectiever luisteren.

4.3. Spreken

Aan de hand van spreekactiviteiten kan je leerlingen stimuleren om woordenschat actief te gebruiken. Via duidelijke instructies kan je er bovendien voor zorgen dat leerlingen de nieuwe woordenschat ook effectief benutten.

Wat is de meerwaarde van spreektaken in woordenschatonderwijs?

- Spreekoefeningen zijn zeer geschikt om **vaste woordcombinaties** in te oefenen, aangezien die vooral in mondelinge taal frequent gebruikt worden.
- Spreekactiviteiten zijn een ideale gelegenheid om aan **de vlotheid van woordenschat-kennis** te werken. Tijdens die activiteiten werken leerlingen niet met nieuwe woordenschat, maar oefenen ze op de automatisering van gekende woordenschat, zodat ze die steeds sneller uit hun langetermijngeheugen kunnen ophalen.

Praktijkvoorbeeld: vlotheid trainen met de 4/3/2-techniek

In deze werkvorm werken leerlingen per twee: één iemand spreekt, de andere leerling luistert. In de eerste ronde krijgen de sprekers 4 minuten om hun verhaal te vertellen. Daarna schuiven ze door naar een nieuwe luisteraar en vertellen ze hetzelfde verhaal op 3 minuten tijd. In de derde ronde krijgen ze nog 2 minuten. Hierna wisselen de luisteraars en sprekers van rol. Geef leerlingen na de eerste ronde feedback waar nodig om te vermijden dat fouten herhaald en verankerd worden. Ook de luisterende leerling kan eventueel feedback formuleren. Gevorderde leerlingen kan je ook langer dan 4 minuten laten spreken.

Hoe zorg ik ervoor dat leerlingen doelwoordenschat gebruiken in hun spreekoefeningen?

- Als de spreektaak gebaseerd is op een geschreven tekst, kan je leerlingen al wijzen op nieuwe woorden en woordcombinaties door ze in de tekst te **markeren**.
- Besteed voorafgaand aan de spreektaak ook **expliciet aandacht** aan relevante woorden en woordcombinaties. Ga er niet vanuit dat leerlingen de nieuwe woorden vanzelf oppikken en gebruiken.
- Werk met een **spreekkader** waarin bepaalde woorden, woordcombinaties en zinssneden staan die leerlingen kunnen gebruiken bij het spreken. Moedig hen aan om minimum x-aantal woorden/uitdrukkingen uit de lijst te gebruiken.
- Laat leerlingen een **mindmap** opstellen ter voorbereiding van hun spreekoefening. Hierin kunnen ze bepaalde doelwoorden noteren die ze zeker willen gebruiken.
- Om te garanderen dat leerlingen voldoende nieuwe woorden gebruiken, kan je werken met **rangordetaken**. Geef leerlingen een lijstje met verschillende opties (bijvoorbeeld verschillende ontbijtformules) en laat ze de verschillende opties rangschikken volgens hun voorkeur. Omdat de leerlingen alle opties moeten overlopen, maken ze gebruik van meer gevarieerde woordenschat. Geef de opties geen nummer om te vermijden dat ze verwijzen naar optie 1, 2, enzovoort.

4.4. Schrijven

Hoe zorg ik ervoor dat leerlingen doelwoordenschat gebruiken in hun schrijfoopdrachten?

- Net zoals bij spreektaken is het zinvol om bij schrijftaken verder te bouwen op een **leestekst** of luisterfragment waarin de relevante woordenschat (herhaaldelijk) aan bod komt.
- Laat schrijftaken **voorafgaan door woordenschatoefeningen** waarin leerlingen ook zinnen moeten produceren. Op die manier vestig je de aandacht op nieuwe woordenschat en laat je leerlingen al productief werken met die woorden.
- Laat leerlingen een **vervolg schrijven** op een geschreven tekst. Zo komen ze eerst in contact met de relevante woordenschat. Leerlingen zullen minder geneigd zijn om passages uit de brontekst over te nemen dan wanneer ze samenvattingen maken. In Peters (2017) wordt het schrijven van *fan fiction* aangehaald als een motiverende schrijftaak die woordenschatverwerving ondersteunt. In dat genre schrijven leerlingen verhalen die gebaseerd zijn op bestaande personages en verhaallijnen.
- Bied een **schrijfkader** aan waarin leerlingen relevante woordenschat kunnen onderbrengen. Bij een schrijftaak waarin leerlingen hun vakantie beschrijven, kan je bijvoorbeeld categorieën opstellen rond 'zich verplaatsen', 'de locatie', 'toeristische activiteiten' en 'het weer'.

4.5. Geïntegreerde taaltaken

Taaltaken zijn activiteiten waarbij leerlingen **doelgerichte taken** uitvoeren die aansluiten bij situaties uit het echte leven. Bij geïntegreerde taaltaken komen verschillende **vaardigheden** aan bod. Geïntegreerde taaltaken sluiten bovendien ook goed aan bij de kenmerken van krachtig woordenschatonderwijs:

- Ze bieden een **authentieke context** waarin leerlingen ervaren dat het nuttig is om de juiste woordenschat te kennen. Leerlingen verwerven makkelijker woorden als ze ook 'nood' hebben aan bepaalde woorden.
- Omdat verschillende vaardigheden gecombineerd worden, werken leerlingen zowel aan **receptieve als productieve woordenschatkennis**.
- Mits de juiste aanpak zorgen geïntegreerde taaltaken ervoor dat leerlingen herhaaldelijk met dezelfde woordenschat in contact komen, en die woorden in **gevarieerde contexten** opmerken en gebruiken.

Om op een zo effectief mogelijke manier aan woordenschatverwerving te werken bij taaltaken, kan je rekening houden met de volgende aandachtspunten (Webb & Nation 2017):

- Ga na of de relevante woordenschat **voldoende herhaald** wordt in de verschillende stappen van de taak. Moeten leerlingen in een spreek- of schrijfactiviteit ook gebruik maken van woorden die aan bod kwamen in de leestekst?
- Voorzie voldoende momenten waarop leerlingen nieuwe woorden moeten **ophalen uit hun geheugen**. Laat leerlingen bijvoorbeeld een leestekst of ander bronnenmateriaal even aan de kant leggen tijdens een spreekactiviteit, zodat ze eerst actief moeten nadenken voor ze het woord weer kunnen opzoeken.

- [illegible]

Bronnen

Populariserende handboeken en praktijkgidsen

Peters, E. 2017. *Woordenschat aanleren in een vreemde taal. Hoe doe je dat?* Leuven: Acco.

Surma, T., K. Vanhoyweghen, D. Sluijsmans, G. Camp, D. Muijs & P. Kirschner. 2019. *Wijze lessen, 12 bouwstenen voor effectieve didactiek*. Zwolle: Ten Brink Uitgevers.

Van den Branden, K. & M. Vanbuel. 2023. *Taal op school. 75 vragen over taalbeleid in het secundair onderwijs*. Kalmthout: Pelckmans.

Populariserende artikels

Mondria, J.-A. 2006. Mythen over vocabulaireverwerving. *Levende Talen Tijdschrift* 7(4): 3–11.

Hulstijn, J. 2012. Woorden leren. Een kwestie van aandacht en herhaling. *Levende Talen Magazine* 99(7): 26–29. Geraadpleegd van <https://lt-tijdschriften.nl/ojs/index.php/ltm/article/view/440>.

Wetenschappelijke artikels en boeken

Nation, P. 2013. *Learning vocabulary in another language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Quigley, A. 2018. *Closing the Vocabulary Gap*. New York: Routledge.

Tinkham, T. 1997. The effects of semantic and thematic clustering on the learning of second language vocabulary. *Second Language Research* 13. 128–163.

Webb, S. & P. Nation. 2017. *How vocabulary is learned*. Oxford: Oxford University Press.

Zwier, L. J. & F. Boers. 2022. *English L2 vocabulary learning and teaching: Concepts, principles and pedagogy*. New York: Routledge.

TAALTREKKERS

Een aanknopingspunt
voor effectieve taaldidactiek

Vul je rugzak met inzichten rond **effectieve taaldidactiek**
en trek richting **kwaliteitsvol lesmateriaal**

© Vlaams Talenplatform 2024

Bij vragen, neem contact met ons op via :
contact@vlaamstalenplatform.be

VLIR

Ravensteingalerij 27, bus 6
1000 Brussel

[vlaams
ta·lən·plat·form]
laat talen spreken